

МІСЦЕ ПСИХІАТРІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Бурій Олександр Анатолієвич,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Слісєєв Віталій Юрійович,

Відділ медичного забезпечення ГУ МВС України у Львівській області

Всесвітній день психічного здоров'я відмічаються з 1992 року. Біля чверті населення планети як в розвинутих, так і в країнах що розвиваються страждають від психічних розладів в різні періоди життя. У світі 120 млн., людей страждають на депресію, 37 млн. — на хворобу Альцгеймера, 50 млн. — на епілепсію, а 24 млн. — на шизофренію.

За останні 10 років на Землі вдвічі виросло число алкогольних психозів і майже втричі — кількість порушень психіки, пов'язаних з наркоманією. Половина населення європейських країн і США, які страждають психічними розладами, не отримують належного лікування. Кожен день 15 людей у віці від 15 до 24 років кінчають життя самогубством через депресію. Приблизно така ж кількість самогубств спостерігається серед тих, кому за 60 років. 90% людей, які звернулися за допомогою через депресію, виліковуються.

За даними професора М. Kramer у XXI ст. нас чекає “пандемія” психічних захворювань. І ми цю тенденцію спостерігаємо зараз. Згадаємо тільки те, що на протязі останнього місяця в США відбулися декілька розстрілів у школах та вузах. Нажаль, вивчити психічний стан тих людей, які вчиняли розстріл, не вдалось, бо вони після такої акції закінчували життя самогубством.

Також спостерігається ріст серійних вбивств, ріст кількості вбивць-маньяків, сексуальних маньяків, тощо. Зараз ведеться розслідування вбивств та згвалтувань маньяком Ткачом, який вже дав покази більше, ніж на 70 епізодів.

Психіатрія, як окрема медична, наука досить молода. Хоча психічні аномалії спостерігаються з самої появи розумної людини, її соціалізації. Психічні аномалії навіть спостерігалися у лідерів держав. Достатньо згадати імператора Тіберія (сексуальні “сади”, сексуальні збочення), імператорів Калігулу, і Нерона, Мессаліну, маркіза де Ре (прототип синьої бороди, більше 300 вбивств хлопчиків на сексуальному збоченому ґрунті), угорська принцеса Єлизавета (на сексуальному ґрунті більше 600 вбивств малолітніх дівчат). Психічні аномалії спостерігалися у Івана Грозного, Петра I. на епілепсію страждали Цезар, Наполеон.

Психічні аномалії відмічалися у всіх керівників СРСР (Ленін — сифіліс мозку і різка деградація особистості в останні роки життя, Сталін мав прояви параної (втсановив М. Бехтерев), Хрущов — зловживання алкоголем і акцентуація/психопатизація особистості, Брежнев — токсикоманія у останні роки життя.) Та, і у деяких лідерів держав пострадянської історії ми спостерігаємо аномалії психіки. Росту психічних розладів в сучасному суспільстві сприяють такі фактори, як урбанізація, індустріалізація, розрив з природою та екологічні зрушення, стресові стани у людей. Навіть надробота з комп'ютером може мати негативні впливи на психіку людини.

Повертаючись до історії становлення психіатрії, слід зазначити, що система психологічної допомоги, яка склалася в Росії у другій половині XIX ст., рахувалася однією з найкращих у світі та служила взірцем для вивчення. Навіть в середньовіччі на Русі ніколи не спалювали душевно хворих на вогні і не заковували в ланцюги. Богоугодною справою було нагодувати і напоїти юродивого, а величезним гріхом рахувалося його образити⁶.

Руйнування цієї системи почалося із становленням Радянської держави. На початку — руйнація, потім повна централізація, контроль зі сторони держави та чиновників, і не тільки з міністерства охорони здоров'я. Апогеєм перекручування психіатричної допомоги, зокрема діагностики психічних захворювань, стали 70–90 роки, коли відбулася політизація психіатрії. Її почали використовувати для подавлення інакомислення, тобто в боротьби з дисидентами. Практично всі дисиденти пройшли через встановлення діагнозу психічно хворого та призначення примусового лікування. За це радянська асоціація психіатрів в 1983 року була виключена із Всесвітньої асоціації психіатрів. Початком змін в наданні психіатричної допомоги стало затвердження Положення про умови і порядок надання психіатричної допомоги в 1988 році. Але цей процес був і є довготривалим (про що буде сказано в подальшому).

Психіатрія є медичною наукою, вона вивчається в медичних вузах, а психіатром може стати лише лікар, який має повну медичну освіту і пройшов вузьку спеціалізацію з психіатрії, яка може тривати до двох років навчання. Але психіатрію потрібно віднести до комплексної науки, що зумовлено її зв'язком з такими науками, як психологія, соціологія, філософія, політологія, правові науки. Тому потрібно говорити не тільки про психіатричну допомогу, а про охорону психічного здоров'я, що є поняттям набагато ширшим⁷. Відповідно міняється місце самого психіатра, з'являються нові науки, які переплітаються з психіатрією, але є більш-менш самостійними (психотерапія, психоаналіз тощо), змінюється поняття про лікування психічно хворих (від чистого біологізму, фармацевтичного напрямку, тобто застосування тільки психотропних препаратів, до комплексного лікування).

Зв'язок психіатрії з правовими науками проявляється в наступному:

по-перше, надання психіатричної допомоги, місце самої психіатрії, регламентується і базується на таких нормативно-правових актах як Конституція України, Основи законодавства України про охорону здоров'я, Закону України “Про психіатричну допомогу” 2000 р., та інших нормативно-правових актів, прийняті відповідно до них.

Закон України “Про психіатричну допомогу” визначає правові та організаційні засади забезпечення громадян психіатричної допомоги виходячи з пріоритету прав і свобод людини і громадянина, встановлює обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з організації надання психіатричної допомоги та правового і соціального захисту осіб, які страждають на психічні розлади, регламентує права і обов'язки фахівців, інших працівників, які беруть участь у наданні психіатричної допомоги. Він складається з 6 розділів:

- 1 Загальні положення.
- 2 Психіатричні заклади, медичні працівники та інші фахівці які надають психіатричну допомогу.
- 3 Забезпечення прав осіб при наданні психіатричної допомоги.
- 4 Контроль і нагляд за діяльністю з надання психіатричної допомоги.
- 5 Порядок оскарження рішень, дій і бездіяльності, пов'язаних з наданням психіатричної допомоги.

6 Прикінцеві положення¹.

По друге, загальна клінічна психіатрія включає в себе таку науку як судова психіатрія яка вивчає психіатричні питання щодо кримінальних та цивільних справ, тобто безпосередньо пов'язана з кримінальним процесом², кримінальним правом³, криміналістикою, цивільним правом і процесом^{4,5} та іншими юридичними науками. Основні питання які вирішує судова психіатрія — це осудність/неосудність особи, обмежена осудність³, дієздатність/недієздатність особи⁴, примусові заходи медичного характеру. Причому примусові заходи медичного характеру і їх застосування описані як в законі “Про психіатричну допомогу” (ст. 19) так і в КК України (Розділ XVI, ст. 92-96)³.

Узагальнюючи вищесказане багаточисельні аспекти охорони психічного здоров'я можна виділити в наступні групи:

1. пізнавальний (гносеологічний) аспект, який претендує на встановлення істини, винесення питання “що є що” в даній галузі — тобто виявити хворобу та поставити діагноз, оцінити її важність і дати прогноз подальшого розвитку;

2. практичний, зокрема практично-преобразуючий (праксеологічний) аспект який складається із практичних способів та впливу з метою зміни в бажаному для нас напрямку тих чи інших явищ (тобто, коли хворобу виявили її потрібно лікувати, а хворого потрібно постаратися влаштувати в житті):

3. цінносний (аксеологічний) аспект, який розглядаючи те чи інше явище як цінність на основі аксеологічного підходу будує нормативно-ціннісні системи, регулює за допомогою соціальних норм поведінку людей в даній області⁶.

Окремо хочеться зупинитися на лікуванні психічно хворих. Надання психіатричної допомоги є безумовною прерогативою психіатрії та підкорених їй суміжних галузей медико-біологічних наук (загальна терапія, фізіологія, біологія та інші). Але ця допомога лікування не може існувати без таких наук як психологія, соціологія (зокрема ставлення суспільства до психічнохворих), тощо.

Як вже говорилося вище, провідне місце лікування психічних захворювань займає медикаментозний метод лікування. Це правильно і неправильно одночасно. На нашу думку медикаментозний метод повинен мати місце при глибоких зрушеннях психічної діяльності. Тому останнім часом велике значення набувають такі методи як психотерапія, психоаналіз.

Ставлення до психотерапії в нашому суспільстві двояке. По-перше на відміну від психіатрії психотерапія не має чіткої законодавчої бази. Офіційно психотерапевтом може стати людина, яка закінчила медичний вуз, пройшла спеціалізацію в державних навчальних закладах і отримала сертифікат лікаря психотерапевта. На думку авторів, ця позиція є хибною, помилковою. Адже психотерапевт — це людина, яка має не тільки відповідний сертифікат. Це людина, яка повинна відчувати свого пацієнта, його психічний, душевний і моральний стан. Тому психотерапевту не обов'язково мати медичну освіту. Достатньо психологічної або деяких інших гуманітарних освіт. Основний вплив на становлення психотерапевта має спеціалізація, яка повинна тривати достатній час (на державному рівні спеціалізація триває 6 місяців, що є недостатньою). Щоб стати психотерапевтом недостатньо навіть самого уважного вивчення підручників і монографій. Велике значення має взаємодія з пацієнтами. Психотерапевт повинен мати свій відповідний внутрішній стан, те що називається інтуїцією. Адже психотерапевт в деякій мірі міняє особистість пацієнта. Не впливаючи на основну структуру особистості, він допомагає пацієнту

стати більш гнучким в задоволенні своїх потреб і у використанні своїх здібностей К.Юнг відмічав, що особа психотерапевта — найкраща формула психотерапії⁷.

По-друге, хоча психотерапія широко практикується в усьому світі, практичних оцінок ефективності різних форм, які б отримали всезагальне визнання, немає. Результати досліджень вар'юють у широкому діапазоні: одні демонструють користь психотерапії, інші прирівнюють її дію до плацебо-ефекту, треті не виявляють ніякого позитивного ефекту. В авторів статті ставлення до психотерапії позитивне. Ми не уявляємо лікування психічно хворих та охорону психічного здоров'я суспільства без психотерапії. При деяких психічних аномаліях цей метод лікування виходить на перше місце.

Підводячи підсумок хочеться зазначити, що у сфері охорони психічного здоров'я населення є ще дві галузі, які можна назвати недостаючими інгредієнтами як в підготовці, так і в роботі психіатрів. На теперішній час — це профілактика та психосоціальна реабілітація. Причому значення цих напрямків з роками буде неухильно зростати і в майбутньому психіатрам та іншим працівникам системи охорони психічного здоров'я належить займатися ними все більш і більш.

Література

1. Закон України “Про психіатричну допомогу”.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України.
3. Кримінальний кодекс України.
4. Цивільний кодекс України.
5. Цивільний-процесуальний кодекс України.
6. Право и психиатрия/ М.: Юрид. Лит., 1991.
7. Партнеры в сфере охраны психиатрического здоровья: Вклад профессионалов и непрофессионалов в охрану психического здоровья — К.: Сфера, 1999.
8. Психотерапия. Под ред. Бурлачук Л.Ф., Качеряк А.С. — Изд. “Питер”, 2007.